

LLENGUA, USOS I PENSAMENTS EN LA PREMSA CLANDESTINA: *QUADERNS D'ESTUDIS POLÍTICS, ECONÒMICS I SOCIALS*

Rosa M. CALAFAT VILA¹
Universitat de les Illes Balears (UIB)

Lliurat el 30 de juny de 2020. Acceptat el 21 de juliol de 2020

RESUM

L'objecte d'estudi d'aquest article és la revista que entre 1945 i 1947 publicà el nucli d'exiliats a França *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials*, editada a Perpinyà, amb la intenció que fos l'instrument per a la consolidació de l'ideari polític que hauria de regir el nou govern de Catalunya, la constitució del qual albiraven imminent. Al voltant de la ideologia liberal del Grup d'Estudis Polítics s'editaren les pàgines d'aquest periòdic, el contingut de les quals pretenia ser una veu plural per a la reconstrucció del país. Emperò, més enllà d'aquest fi últim i de reflectir-hi les polèmiques més recurrents que es generen a l'exili, *Quaderns*, publicació deutora del catalanisme polític del Noucents, ofereix al lector una narrativa simbòlica per a la reconstrucció de la normalitat catalana.

La pretensió d'aquest treball és dilucidar quins recursos de cohesió grupal (llengua, història, mites, terra, nom de l'idioma) són continguts a la revista i

1. rosa.calafat@uib.cat

Aquest article ha estat possible gràcies al projecte de recerca FFI2016-80191-P (AEI/FEDER, UE), finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat, i pel Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània (2017 SGR 1696), reconegut i finançat per l'AGAUR de la Secretaria d'Universitats i Recerca de la Generalitat de Catalunya. A més, aquest treball ha estat cofinançat parcialment per la comunitat autònoma de les Illes Balears, a través de la Direcció General de Política Universitària i Recerca, amb fons de la Llei de l'impost sobre l'estada turística ITS 2017-006 (PRD2018/03).

quina representació simbòlica hi tenen. Això és, l'estudi dels elements de vinculació social presents a *Quaderns* al voltant de la comunitat lingüística catalana, i amb la llengua com a eix vertebrador.

PARAULES CLAU

Prensa en català, exili, pensament polític, narrativa simbòlica, llengua catalana.

**Language, uses and thought in the underground press:
*Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials***

ABSTRACT

This article looks at the magazine entitled *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials* published by the group of Catalan Republican exiles in Perpignan between 1945 and 1947. The aim of the magazine was to unite the political ideas of Catalonia's new government, whose creation they believed was imminent. Based on the liberal ideology of the Grup d'Estudis Polítics, the pages of the magazine intended to represent a plural voice for reconstructing the nation. Nonetheless, beyond this ultimate aim, and reflecting the most common disputes in exile, *Quaderns* (a publication that owed a lot to the Catalan nationalist politics of the early 20th century) offers readers a symbolic narrative to rebuild Catalan norms.

This article aims to clarify the resources that make a group more cohesive (language, history, myths, land, the name of the language) which were contained in the magazine and their symbolic representation. In other words, it is a study of the elements of social identity observed in *Quaderns* based on the Catalan linguistic community, with language as its backbone.

KEYWORDS

Catalan press, exile, political thought, symbolic narrative, Catalan language.

LLENGUA, USOS I PENSAMENTS EN LA PREMSA CLANDESTINA:
QUADERNS D'ESTUDIS POLÍTICS, ECONÒMICS I SOCIALS

I. LA REVISTA *QUADERNS*: CONTEXT I TEXT

El 1945 sortia el primer número de la publicació *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials*, editada a Perpinyà entre el gener d'aquell mateix any i el juny de 1947. Popularment coneguda com els *Quaderns de Perpinyà* (a partir d'ara *Quaderns*), la va fer néixer un grup d'exiliats catalans sota el nom de Grup d'Estudis Polítics, amb la intenció que un i altre, grup i revista, fossin «instruments profitables per a la Catalunya de l'esdevenidor» (núm. 1, gener de 1945, p. 1). La publicació fou mensual fins al 1947, quan passà a bimestral. Aquesta revista —que va ser l'altre gran periòdic aparegut en terres franceses, atès que l'edició de la *Revista de Catalunya* va ser interrompuda per la Segona Guerra Mundial fins a l'any 1947— tenia una direcció que políticament responia als dictats d'Acció Catalana Republicana, amb noms com Ferran Cuito, Claudi Ametlla, Amadeu Hurtado, Joaquim de Camps i Arboix, Eugeni Xammar, entre d'altres. A més, la revista integrà la col·laboració de firmes il·lustres: Humbert Torres, Rafael Tasis, Antoni Rovira i Virgili, Lluís Nicolau d'Olwer, Josep M. Batista i Roca, Carles Pi i Sunyer, Víctor Hurtado i molts més (Vilanova, 1997*b*). Segons feia saber Ferran Cuito, l'editor, a Lluís Nicolau d'Olwer, en una carta datada el 17 d'octubre de 1944, la publicació comptaria, també, amb un corrector d'honor, Pompeu Fabra, qui n'assumiria la tasca «amb un entusiasme juvenil» (Safont, 2013: 18).

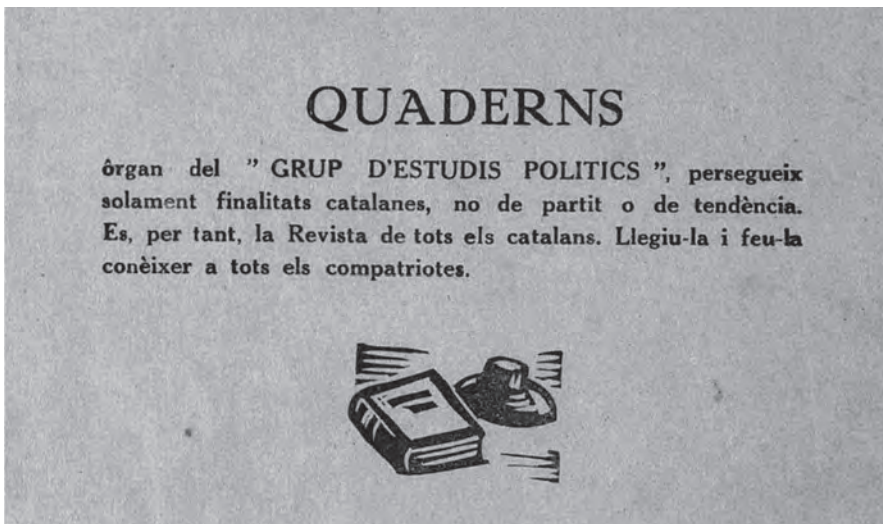

Fig. 1. Contraportada, número 3 (març de 1945).

El sumari de *Quaderns* es constituïa essencialment dels articles dels col·laboradors. Aquests escrits versaven, en bona part, sobre les polítiques aplicables a Catalunya en un context de possible retorn cap a la normalitat. A continuació, s'hi inclouïa la secció anomenada «Informacions i comentaris», seguida de les «Efemèrides» del mes anterior. El contingut d'aquestes dues parts se signava sols amb les inicials de l'autor. A partir del número 10, la revista distingeix entre «Efemèrides internacionals» i «Anecdotari d'Espanya»: totes dues es fan ressò de les notícies anteriors al mes de la publicació.

D'altra banda, la presència geogràfica de la publicació fou irregular. Així, el número 3 es podia adquirir a «Perpinyà, París, Marsella, Montauban i Tolosa» (núm. 3, març de 1945, revers de la portada), mentre que el número 11 era present a més poblacions: «Perpinyà, Besiers, Bordeus, Narbona, Montauban, Montpeller, Marsella, París, Tolosa, Casablanca, Nevers, Lezignan i Agen» (núm. 11, novembre/desembre de 1945, revers de la portada).

Amb la voluntat d'arribar a tothom, s'oferia la possibilitat de rebre-la a domicili a través d'un pagament de 32 francs per gir postal. Encara al número 24, i darrer, els editors animaven a subscriure-s'hi: «Aboneu-vos, doncs, a *Quaderns* i pregueu als vostres amics que també s'hi abonin. *Quaderns* es troba ja arreu del món on hi ha un nucli de catalans, i també a l'interior de Catalunya, malgrat les dificultats actuals» (núm. 24, maig/juny de 1947, revers de la portada). Des del primer número, els editors comprometeren el lector amb la tasca de propagació de la revista i, evidentment, amb el principi que la regia: «Contribuint a la seva difusió, ajudareu l'esforç que ella vol representar vers el restabliment de la normalitat del nostre país» (núm. 1, gener de 1945, revers de la portada).

Aquesta publicació es gestà en un context d'esperança, a les acaballes de la Segona Guerra Mundial, un cop França fou alliberada dels nazis. Tot semblava que havia de canviar i que el règim de Franco s'ensorraria davant el nou panorama europeu. I així, la imminent llibertat d'Europa havia d'estendre's a Catalunya. L'adequació a les noves circumstàncies impulsava aquests catalans exiliats a iniciar accions de govern de cara a una tornada a casa.² Amb aquest compromís s'iniciava la publicació, els homes de la qual més enllà de la necessitat d'aplegar estudis, reflexions i informacions sobre Catalunya (Safont, 2013: 18), volien «crear una

2. En aquest context es crea el Consell Assessor de la Presidència, concebut i presidit per Antoni Rovira i Virgili, el lideratge del qual permeté «que l'estiu de 1941, els 10 ponents acabessin els dictàmens destinats a preparar el retorn a Catalunya» (CAPDEVILA, 2002: 9).

primera cèl·lula que, quan la normalitat política es restauri a casa nostra, pugui omplir un buit i pugui esdevenir instrument aprofitable, en aquella tasca de col·laboració que ha de refer la vida, pertorbada i desfeta, del nostre poble» (núm. 1, gener de 1945, p. 1).

Els capdavanters del projecte, estatutaris o legalistes, pretenien recomençar la normalitat a Catalunya amb el marc legal de l'Estatut de 1932, amb l'objectiu d'anar, si convenia, estirant la corda cap a altres opcions de més volada. Així, a l'article «Sobre l'autodeterminació» de Joaquim Camps i Arboix, exbatlle de Girona, jurista i historiador, l'autor hi diu: «A l'hora de restablir la normalitat ens caldrà parlar més clar que mai. Però ja ens cal precisar per endavant que en bona doctrina catalana d'adhesió a la fórmula estatutària no pressuposa que es tanqui cap camí a totes les possibilitats de l'esdevenidor, ni que es condicioni cap dret substantiu de Catalunya» (núm. 3, març de 1945, p. 15). Dialècticament, els impulsors de *Quaderns* s'enfrontaren als exiliats que des de Londres i terres americanes propugnaven vies confederals, àdhuc independentistes.

Els col·laboradors de la revista, dirigents destacats d'Acció Catalana Republicana, com ara Rafael Tasis,³ trobaren en *Quaderns* una plataforma per difondre el seu ideari polític. Emperò, la il·lusió que els motivaria a assumir el paper de recopiladors de les bases teòriques en què s'hauria de fonamentar el nou govern de Catalunya s'apagava el 1947, any en què factors internacionals es giraven en contra del somni de desbancar el dictador: en començar els Estats Units d'Amèrica a comerciar amb Franco, en obrir França la frontera amb Espanya, en enviar alguns països ambaixadors a Madrid, entre altres fets (Capdevila, 2002: 13).

Possiblement, «*Quaderns* va ser la darrera aposta d'un grup de polítics, periodistes, escriptors i intel·lectuals exiliats abans de tornar definitivament a Catalunya o de disgregar-se» (Safont, 2013: 21).

3. Als cinc articles que Rafael Tasis publicà a *Quaderns*, hi són presents els tres eixos que vertebraren el seu ideari. En primer lloc, l'intervencionisme pràctic en les relacions entre Catalunya i Espanya, a «Del secessionisme a la intervenció. Les relacions de Catalunya i Espanya», «Els camins de Catalunya. Al marge dels *Quaderns de l'Exili de Mèxic*» i «Els camins de Catalunya. Tots estem d'acord, però...». En segon lloc, la necessitat d'una elit transversal, degudament formada, que dirigeixi el país, a «Necessitat de les seleccions. La contextura social de Catalunya». I finalment, la necessitat de construir la nació des de dins, a «Les raons de l'exili. Diàleg a una sola veu» (BACARDÍ; FOGUET, 2012: 31).

2. POLÍTIQUES I POLÍTICS A *QUADERNS*

Certament, fidel a la naturalesa amb la qual fou creada, *Quaderns* publicà majoritàriament articles que mostraven les polèmiques més recurrents generades a l'exili a l'entorn del que hauria de ser el restabliment del govern de Catalunya (Vilanova, 1997b: 88). L'objectiu de donar cabuda a tota veu formada i informada d'utilitat a l'empresa que els movia portà els editors a arreplegar un nombre considerable de col·laboradors: «En els 24 números publicats fins ara, ha reunit la col·laboració d'una cinquantena de firmes catalanes, entre les quals es compten destacades personalitats i nous valors» (núm. 24, maig/juny de 1947, revers de la portada). Entre els intel·lectuals que participaren en aquell primer número de gener de 1945, hi havia Rafael Tasis, membre fundador de Solidaritat Catalana, moviment unitari que volia aplegar tots els partits polítics catalanistes i no marxistes, amb la finalitat d'enderrocar el règim franquista i restablir a Catalunya la legalitat republicana (Bacardí; Foguet, 2012: 8).

Des del començament, *Quaderns* es feu ressò de les desavinences ideològiques que els exiliats mantingueren a l'entorn de la qüestió catalana. En són un exemple algunes frases de l'estatutari Claudi Ametlla, periodista i antic governador civil de Girona i Barcelona, extretes de l'article «A propòsit d'unes declaracions dels catalans de Londres», en què amb l'ús de la hipèrbole l'autor manifestava la seva contrarietat cap a les posicions sobiranistes:

Reconec que aquell catalanisme radical és necessari, com són necessaris per a l'Església els heretges, encara que només sigui per a cremar-los. La seva existència pot evitar la caiguda en renúncies i febleses, la seva vigilància mantenir pura i ortodoxa la doctrina. Però aquesta feina, més útil en el moment de la lluita que no en el de les realitzacions, no sembla escaure a Pi i Sunyer (núm. 1, gener de 1945, p. 11).

De fet, les disputes dialèctiques entre els legalistes o estatutaris, aquells que entenien que l'Estatut de 1932 era un mínim vàlid per negociar amb Espanya, i els que consideraven superat aquest marc legal,⁴ conformarien l'eix estructural

4. En caure França, es crea a Londres una estructura política per tal que provisionalment assumeixi la tasca del president Irla i de la Generalitat. El 29 de juliol de 1940, Carles Pi i Sunyer, Josep M. Batista i Roca i Pere Bosch, amb el suport dels sectors pisunyeristes del continent

de la revista. Entre uns i altres, un espectre de matisos —«confederals entre Catalunya i Espanya; confederacions a quatre bandes (Catalunya, Castella, País Basc, Galícia i, en algun moment, Portugal); repúbliques federals i partidaris de l'aplicació del dret a l'autodeterminació, a partir d'un plebiscit popular, entre d'altres» (Vilanova, 1997a: 86)—, que incloïa, també, els partidaris de restaurar la monarquia. Així ho posava de manifest, a l'article «Al marge dels “Quaderns de l'Exili de Mèxic”». Els camins de Catalunya», Rafael Tasis:

No oblidem, encara, les solucions que propugnen, dintre i fora de Catalunya mateixa, alguns nuclis. Una d'elles, ens plagui o no, és la monarquia... enlluernats pel títol de comte de Barcelona que llueix el fill d'Alfons XIII, pels seus suposats coneixements de llengua, història i literatura catalana (núm. 10, octubre de 1945, p. 3).

En aquest ventall de possibilitats, els col·laboradors de *Quaderns* es distanciaven dels redactors de *Quaderns de l'Exili*, la revista publicada al barri de Coyoacán de la ciutat de Mèxic entre el 1943 i el 1947, que contenia punts programàtics com la unitat dels Països Catalans. A propòsit d'aquesta publicació mexicana, escriuria Antoni Rovira i Virgili a Rafael Tasis, el 12 de juliol de 1946: «Quant als amics de “Quaderns de l'Exili”, els perdono molts disbarats i moltes exageracions en gràcia a llur sentiment nacional. Políticament, en el sentit de política pràctica, n'encerten molt poques» (Rovira i Virgili, 2002: 416).

Tot i les desavinences entre els catalans exiliats a Londres i Mèxic, propers a les solucions més independentistes, i els de París, fills del liberalisme polític i de l'Estatut de 1932, *Quaderns* es declarava partidària d'intentar aglutinar a través de les seves pàgines tota aquella polifonia. La revista pretenia ser a nivell intel·lectual la plataforma plural que havia de representar Solidaritat en termes polítics. De fet, els editors dedicaven el número 3 de la revista (març de 1945) a aquest fi, tot debatent a l'entorn del Manifest de Londres, de tall confederal i

---

americà, creen el Consell Nacional Català o de Londres. A les acaballes de 1944 l'activitat es torna a concentrar a París, la qual cosa marca el principi del final d'aquell Consell Nacional de Londres que s'havia significat amb l'autodeterminació de Catalunya. Antoni Rovira i Virgili fou l'home que es reuní amb Pi i Sunyer per tal d'arribar a un acord entre els de Londres i els de París. El 14 de setembre de 1945 el president Irla nomena l'únic govern a l'exili, que fou format per Pompeu Fabra, Carles Pi i Sunyer, Josep Carner i Antoni Rovira i Virgili, entre d'altres.

amb solucions més radicals que les implícites a l'Estatut (Rovira i Virgili, 2016: 134). Així ho expliciten a la nota editorial:

Tal com anunciàvem en el número passat, publiquem en aquest alguns parers sobre el Manifest aparegut a Londres el 24 d'agost darrer i signat pels nostres amics Carles Pi i Sunyer, Josep M. Batista i Roca, Josep Trueta, Ramon Parera i Femí Vergés, donant amb això per closa l'enquesta. La nostra intenció en posar a debat un tema tan important era, repetim-ho, contribuir a la unió i coincidència dels catalans per a llur obra immediata, mai com avui tan imperioses i inajornables. Ens semblà que per atènyer aquesta finalitat era millor camí la lliure i franca discussió que no pas el silenci temorenc davant la possible divergència. Catalanistes fonamentals tots, així els partidaris del document londinenc com els que hi són adversos, no dubtàrem que el resultat de l'intercanvi de pensaments no podia ésser altre que el retrobament en les mateixes solucions. Creiem no haver-nos equivocat. Per ventura el grup de joves animosos que segueixen el Front Nacional de Catalunya de Londres no han patriòticament signat el pacte de Solidaritat Catalana? (núm. 3, març de 1945, p. 1).

L'exemplar en qüestió contenia articles amb títols i signatures que n'explicitaven els diferents corrents ideològics. Des de les pretensions de l'editorial, «A propòsit d'unes declaracions dels catalans de Londres», a la col·laboració de Josep M. Batista i Roca, amb l'article «El Consell Nacional de Catalunya», passant per les propostes de l'estatutari Ramon Noguer i Comet, que a «Impressions i reflexions d'un vell catalanista» defensava fer de les tesis dels sobiranistes «com un pla espiritual nostre, un programa mental de treball, mentre refem l'ensorrat edifici i procurem guanyar tant temps perdut, com també feia remarcar amb justesa i justícia el company Ametlla» (núm. 3, març de 1945, p. 13).

3. EL SÍMBOL COM A NARRATIVA DE L'EXILI

Ultra les polèmiques més importants de l'exili, les pàgines de *Quaderns* es construeixen al voltant de la narrativa simbòlica pròpia del catalanisme polític del Nou-cents, els líders del qual atorgaven a la llengua catalana el valor de màxima expressió de l'esperit col·lectiu. Seguint els postulats de Herder (1744-1803)

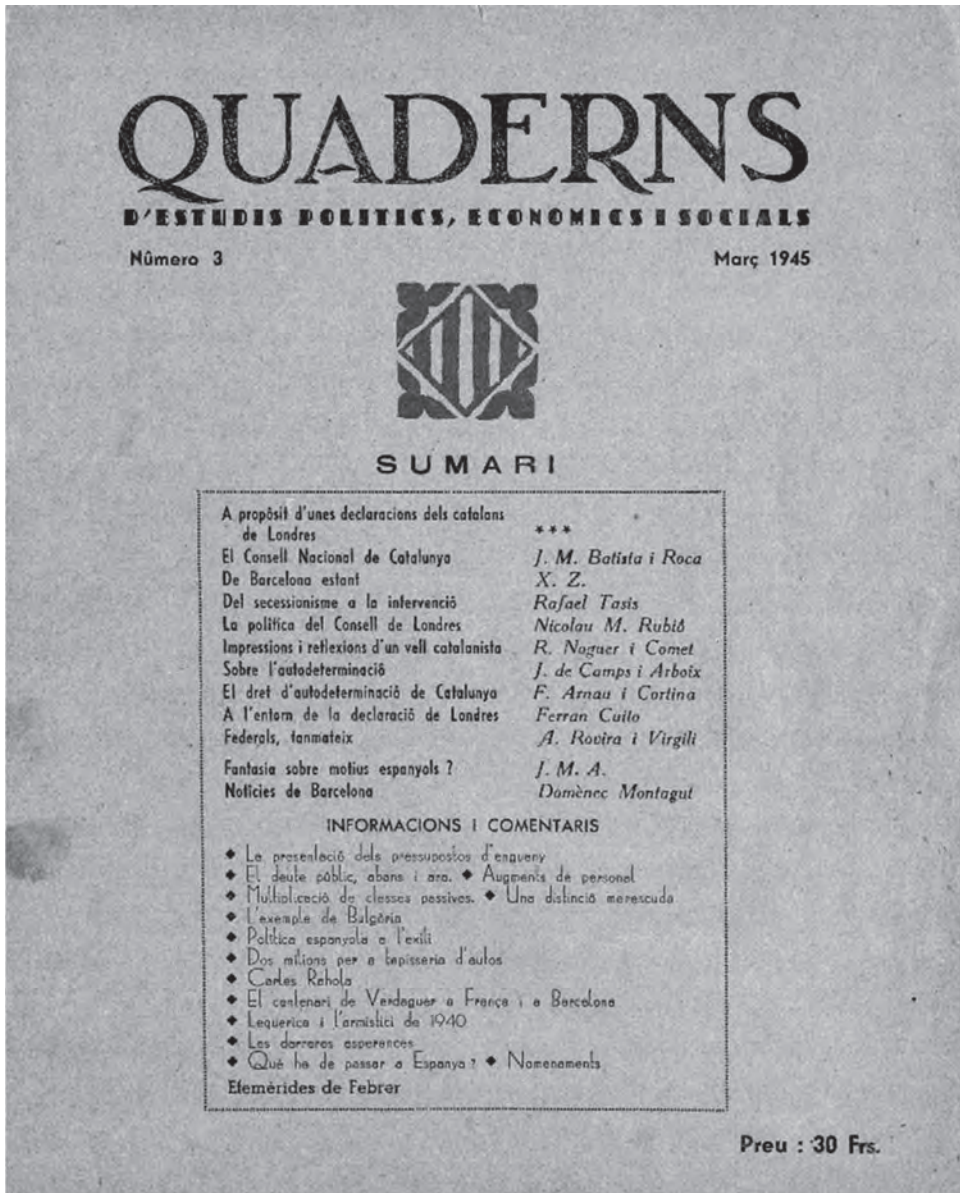

Fig. 2. Portada, número 3 (març de 1945).

i de Humboldt (1767-1835), la llengua es converteix en el símbol dipositari de la nació, al voltant del qual s'estructura la resta dels referents culturals, inclosos els polítics (Artigues; Calafat, 1998: 48-49).

Els homes de *Quaderns* malden per convertir-se, a través de l'exercici periòdic, en una força legitimadora i referencial (Boix; Vila, 1998: 140-141). Amb aquest propòsit, recorren a l'imaginari simbòlic que els hauria de permetre construir una narrativa pròpia i diferenciada amb què combatre les ideologies i els fets adversos al català. L'article d'Antoni Rovira i Virgili, inclòs al primer número de la revista amb el títol «La Terra catalana: Figura de Catalunya», seguint els postulats de l'antropogeografia, relata líricament i simbòlica la història de Catalunya, una narració de superació de tota adversitat, que camina cap a la restitució de la seva grandesa: «D'aquesta manera Catalunya [...] se sentirà cridada com en els temps medievals per totes les veus del món» (núm. 1, gener de 1945, p. 14).

Entre el 1941 i el 1946, Antoni Rovira i Virgili escrivia *Descripció de Catalunya. Els factors de la col·lectivitat humana (la terra, la raça, la història, l'economia, la llengua, l'ànima)*, obra d'exili, inèdita i inacabada, els continguts de la qual restarien documentats en alguna de les revistes en què col·laborà. L'article que l'autor publicà al primer número de *Quaderns* s'integraria en les tesis exposades al compendi intítulat *La terra*, inclòs a l'esmentada obra, en què Rovira i Virgili revisa la influència que la geografia exercia sobre la història social i humana d'una nació. Del segon llibre, *La raça catalana*, en trauria capítols a *La Nostra Revista*, publicada a Mèxic (Capdevila, 2020: 22).

El simbolisme com a recurs narratiu és present en pràcticament tots els escrits de *Quaderns*, tal com es reflecteix, a tall d'exemple, en l'article «Els camins de Catalunya...» de Rafael Tasis:

Molta gent ha oblidat el catalanisme, la història de Catalunya, els drets de la llengua i la cultura catalanes. Oh!, no tinc pas por. El primer dia que surti una bandera catalana i les notes d'*Els Segadors* ressonin sota el cel barceloní, aquests oblidadissos seran els primers a llagrimejar d'emoció i a cridar llur patriotisme fins a enrogallar-se. [...] Tothom hi farà falta, però sobretot els que vulguin agafar una eina i un llibre. [...], ens cal transformar les nostres idees en realitat per crear aquella Catalunya que ambicionem» (núm. 16, juny de 1946, p. 8).

Les pàgines que escriuen per a *Quaderns* llurs col·laboradors mostren el rebuig no sols al genocidi que la dictadura exercia contra la cultura catalana, sinó a aquest fenomen com a pràctica transhistòrica. Així ho posa de manifest

l'article «La Universitat Autònoma de Barcelona i el règim franquista», que el metge militant d'Acció Catalana Republicana, Jesús M. Bellido, hi publicava:

Des del temps de Felip V, que dissolia les universitats catalanes i fundava la de Cervera, la Universitat de Barcelona ha estat sempre víctima de les solucions de força que han intentat dominar el nostre país i descatalanitzar-lo. [...] Cal esperar que ben aviat seran reintegrats a llurs llocs els professors exiliats, destituïts i separats de la Universitat barcelonina, i que els estudiants, tant els novells com els que han degut interrompre llurs treballs a conseqüència de la Guerra Civil i l'ocupació falangista, rebran l'ensenyament que mereixen, seguint les tradicions de la Universitat autònoma, acreditades d'eficàcia i catalanitat (núm. 9, setembre de 1945, p. 14).

Cal veure en *Quaderns* una resposta unívoca i unànime en contra de la destrucció que practicaven les forces dictatorials de Franco a Catalunya —«Español, habla español» (Solé; Villarroya, 1993: 41)—. La polèmica suscitada al voltant de l'editorial *Destino* i la represa de certes publicacions en català, de la qual es fa ressò la revista, mostra la preocupació dels col·laboradors per desvetllar consciències. A l'article «Una equivocació lamentable», Emili Vigo considerava un estratagema del franquisme per provincialitzar la llengua catalana l'esmentada permissibilitat editorial, atès que els estudis acadèmics, els assajos en general, en quedaven exclosos:

Fins fa ben poc a Catalunya no s'ha pogut editar en català. La persecució contra el nostre idioma fou rabiosa i constituí un dels motius més delictuosos que poguessin esmentar-se. Ara bé, des de fa poc, es permet editar en català. Amb una condició: que les obres han de passar per la censura governativa. I amb un índex de prohibicions. No cal dir que la literatura no pot ésser ni política ni patriòtica. Però, sobretot, el català —i les instruccions en això són ben concretes— no pot tornar a esdevenir un idioma de cultura. Per tant, són prohibits de la manera més terminant els treballs d'història política i social, l'assaig en qualsevol dels seus aspectes. La monografia d'estudis, les obres d'erudició. La maniobra és claríssima: a la joventut catalana cal donar-li la sensació que, la seva, és una llengua inferior, un dialecte més o menys pintoresc amb el qual poden fer-s'hi manifestacions folklòriques després d'arrossades considerables i, com a

màxim, cantar-hi amors més o menys afortunats en instants d'entusiasme juvenívol. Però, pel demés, que no es cerqui en la llengua catalana res de substancial, car li està defesa tota activitat que tingui un cert gruix cultural. I, naturalment, Destino ha comprès i col·labora amb gran entusiasme, per mitjà d'una col·lecció dirigida per Pla, a aquesta tasca de provincialització de la llengua catalana contra la qual cal que tots aquells que senten de debò la dignitat de la nostra cultura s'aixequin amb energia... Ja no es tracta d'una anècdota, sinó de l'assaig més perillós que s'hagi realitzat contra la nostra cultura. I per més que Pla parli «del drama immens que han passat els intel·lectuals catalans», no podem estar-nos de constatar que ells foren els principals col·laboradors de l'ofensiva contra la cultura i la llengua catalanes (potser Domènec Montagut⁵ ignora que el cretí que dirigeix Destino es gloriejava no fa gaire temps de no haver escrit un sol mot en català des de 1936) i que, avui, es converteixen en el còmplices dels qui assagen de convertir el nostre idioma en una forma dialectal més (núm. 24, maig/juny de 1947, p. 24).

La revista conté reflexions sobre la simbologia nacional, aleshores feta malbé, que hauria d'acompanyar la reconstrucció del país. En l'apunt titulat «L'home-símbol», inclòs a la secció «Informacions i comentaris», s'hi argumenta, a propòsit de la màxima autoritat política de Catalunya, que:

El President de Catalunya, lliurement elegit pels catalans, és el nostre «home-símbol». Sigui quin sigui, pertanyi a la formació política que pertanyi. [...] Ell és la representació de tots, l'alta encarnació de la Pàtria, l'emblema únic i exclusiu que tots s'han donat (núm. 4, abril de 1945, p. 34).

Precisament el 1945, l'any del naixement de *Quaderns*, coincideix amb la commemoració del centenari del poeta Verdaguer. Aquest, al costat de Pompeu Fabra, es convertiria en element simbòlic de cohesió grupal. D'aquesta manera, l'apunt «El centenari de Verdaguer a França i a Barcelona» donaria peu a la revista a denunciar la destrucció simbòlica del poeta, la seva obra i la llengua catalana en tant que instrument de la nació, per part del govern franquista:

5. Domènec Montagut és el pseudònim de Claudi Ametlla, el qual defensava la nova política de l'editorial Destino de publicar alguns llibres en català.

El sobtat fervor verdaguerià dels camarades i «Jefes» del «Movimiento», té a bé acompanyar-se d'algun que altre català de naixença de llengua en un gest olímpic de generositat. [...]. Allò que sorprèn, si tinguéssim encara reserves de sorpresa, és que els «camarades» vulguin homenatjar un home que fou representació d'una llengua que ells han perseguit, persegueixen i si poguessin perseguirien, amb un delit digne de millors empreses; d'una llengua que han injuriat qualificant-la de «dialecto bárbaro y malsonante». En llur indignació mental, ho expliquen dient que Verdaguer és important sota un aspecte purament folklòric (núm. 3, març de 1945, p. 38).

Els editors de *Quaderns* veurien en aquella celebració i en les esperances de llibertat que prometia l'any 1945 alguna cosa més que una senzilla coincidència, hi albirarien un relat místic sobre l'esdevenidor. Així, a l'apunt sobre la conferència que el professor Jean Camp pronuncià al Casal de Catalunya de Perpinyà a propòsit del poeta, publicat a «Informacions i comentaris», s'hi diu: «M. Camp remarcava la coincidència que sigui precisament a l'any de la commemoració del centenari de Verdaguer, quan els horitzons s'aclareixen per a un nou ressorgiment de l'espiritualitat catalana» (núm. 4, abril de 1945, p. 36). Semblantment, Josep M. Corredor, a l'article que dedicava el 5 de maig de 1945 al poeta, «Al marge d'un centenari. Notes sobre Verdaguer» —el 27 de maig se celebraven al Casal de Catalunya de Perpinyà els actes del Centenari—, amb format de lliçó de literatura contemporània europea, hi destacava el poder simbòlic de Verdaguer, la força del qual guariria l'ànima catalana atribolada pels esdeveniments hostils:

Les figures representatives prenen encara un més gran relleu en èpoques confuses, quan les valors essencials trontollen i s'eclipsen. Avui, com en qualsevol circumstància dolorosa, el record de Verdaguer pot portar a tota ànima catalana, emmalaltida per l'allunyament o per la decepció, el missatge d'un consol, i més encara, d'una esperança (núm. 5, maig de 1945, p. 7).

La revista, que pretenia influir en l'imaginari col·lectiu català, àdhuc crear-lo, procuraria destrament espais de confluència referencial. Així, a la mateixa pàgina en què es parlava de Verdaguer i el seu pes simbòlic, s'hi incloïen els actes d'homenatge a Pompeu Fabra. Aquest, per la seva tasca d'ordenador de la llengua, esdevindria el mite redreçador per excel·lència. En boca dels editors, mite i poble confluirien en un sol ens:

Es va fent públic un sentiment general entre els catalans exiliats de dedicar un homenatge a Mestre Pompeu Fabra, per la seva obra acomplerta, per la seva vida de nua austeritat i per l'alt exemple de catalanitat quotidiana que ens dona a tots. [...] *Quaderns* té també en estudi un homenatge, la modalitat del qual donarà en el número que ve. Basti dir, per ara, que es tractarà de realitzar alguna cosa que resti, escollida entre la producció gramatical del Mestre de tots, amb finalitats honorífiques i pràctiques alhora, inici només de la gran manifestació que en el proper dia de reintegració a la pàtria, caldrà dedicar-li allà baix amb caràcter nacional.

D'altra banda ens és grat d'anunciar que el nostre gran amic i Mestre ha estat nomenat doctor *honoris causa* de la Universitat de Tolosa, a proposta de la Facultat de Lletres. L'acte oficial de la investidura tindrà lloc a primers de juny i coincidirà amb la celebració del centenari de Verdager.

Felicitem Pompeu Fabra pel nou honor. Felicitem tots els catalans honorats en la seva persona⁶ (núm. 5, maig 1945, p. 7).

4. LA LLENGUA CATALANA A *QUADERNS*

A la darrereria del Vuit-cents i el primer terç del Nou-cents, «l'ideari catalanista depassà aviat el caràcter de programa polític i esdevingué un horitzó emotiu que va impregnar amplis sectors de la petita burgesia, els menestrals i fins i tot el proletariat urbà» (Ferrando; Nicolàs, 2011: 312). Per les planes de *Quaderns*, entre línies polítiques, anecdotaris i efemèrides, hi desfilaren conceptes com ara territori cultural i territori polític, història i pensament, usos lingüístics i, àdhuc, el nom de la llengua. Però per sobre de tot hi havia l'idioma en tant que essència simbòlica del poble, el qual, en aquells moments, esdevenia la víctima nominal del franquisme: «Els funcionaris, tot i ser franquistes ideològicament, eren apartats del càrrec si parlaven aquesta llengua» (Figueres, 2019: 291). Així ho expressava la notícia inclosa a la secció «Informacions i comentaris», a propòsit d'una conferència feta a Perpinyà pel professor Jean Camp: «Comprenem la indignació d'un professor estranger davant l'atemptat comès contra el símbol més pur de l'ànima d'un poble, el seu idioma». L'escrit denunciava l'atemptat

6. La negreta és meva.

a l'ànima del poble català: «La llengua catalana ha estat bandejada amb fúria i persistència rancunioses. Àdhuc sota l'ocupació alemanya, els poetes de les diferents literatures europees podien cantar ingènuament amb llur idioma» (núm. 4, abril de 1945, p. 36). D'aquesta manera, la vertebració de la nació al voltant de l'idioma fa suposar a l'autor de l'article «De Barcelona estant» que, si el franquisme hagués respectat la llengua catalana, el catalanisme polític hauria pogut sucumbir a les propostes dels vencedors:

La cosa més paradoxal és que aquest règim falangista que, entre tants problemes econòmics i socials que ha enverinat en lloc de resoldre, ha dut a l'exacerbació el de les relacions entre Catalunya i Espanya, hauria pogut resoldre per sempre més el fet català. Lligat al descrèdit dels vençuts i sotmès també a la difamació dels vencedors, el catalanisme hauria pogut morir en la desfeta de 1939 si el fet diferencial de l'idioma i la cultura hagués estat admès plenament sense cap conseqüència política. L'experiència del govern autònom no havia pas estat tan brillant perquè els catalans no es resignessin de tornar al règim provincial i al centralisme madrileny si aquest hagués anat acompanyat d'un respecte absolut a la llengua catalana considerada com a fenomen natural de la cultura espanyola. Amb llibres, diaris i teatres en català, amb escoles i centres científics catalans, molta gent s'hauria consolat de no tenir policia catalana ni justícia pròpia, ni Parlament a Barcelona. —Sobretot, és clar, si això hagués anat acompanyat d'una política de veritable pacificació i de justícia social, però això ja és una altra història (núm. 3, març de 1945, p. 5).

Per als promotors de *Quaderns*, hereus d'aquella Renaixença cultural que desembocà en un projecte polític, la llengua esdevindria la força mística de la nació: «Catalunya superarà la persecució i les mesures de desnacionalització gràcies al seu idioma» (Bacardí; Foguet, 2012: 156), escriuria Rafael Tasis a *La Humanitat*, el 2 de desembre de 1945. En aquesta línia de pensament discorria l'autor a l'article «Del secessionisme a la intervenció. Les relacions de Catalunya i Espanya», publicat a *Quaderns*:

Els catalans presentem un dels fenòmens més vius del desvetllament nacional. No tenim la situació insular d'Irlanda, ni la voluntat heroica i el sentit polític dels txecs, ni ens hem trobat en conflictes internacionals i aiguabarreigs d'influències com els croats, que en aquesta guerra, amb Pàvelitx i Tito,

semblen haver estat en mesura de guanyar dels dos costats del joc. Però tenim una cosa que és la nostra més gran força i la nostra raó d'existir més òbvia com a poble: tenim la llengua. Una llengua mil·lenària i que ha conegut èpoques glorioses i obres universals, renascuda per un miracle i desenvolupada després en tots els terrenys de la cultura amb una vitalitat exemplar. I aquesta força, ja ho hem vist, és la que no ens perdonen els nostres germans castellans, o, almenys, els que parlen en nom d'ells (núm. 3, març de 1945, p. 6).

A finals del segle XIX i principis del XX, lingüistes com Sapir, Humboldt, Schleicher i posteriorment Saussure atorgaren al llenguatge la categoria d'ens orgànic i supraindividual. Per a Humboldt la llengua s'instal·lava en la ment del parlant talment com una *energia* (Robins, 2000: 250). Aquests postulats lingüístics es feien presents en les col·laboracions de *Quaderns*. A tall d'exemple, Antoni Rovira i Virgili,⁷ a «Les etapes polítiques de la restauració de Catalunya», recorria a la idea-força de l'idioma en tant que element cohesiu de tot altre símbol:

La confederació ibèrica. Aquesta és la gran solució, la solució ideal, la de demà. Per què demà i no avui? Perquè actualment no existeixen encara totes les condicions que requereix. En primer lloc, la confederació hauria d'ésser, no de les regions, sinó de les nacions ibèriques. La regió, en l'aspecte polític, no té cap interès i menys encara en l'aspecte espiritual. Quina diferència hi ha entre una regió i una nació? [...] Quin interès hi ha a dividir l'Espanya castellana en regions, a fer de les regions de llengua castellana Estats de la República federal? Quina personalitat pròpia té Múrcia o Extremadura? [...] Múrcia i Extremadura també tenen llur nacionalitat. Però no és la nacionalitat murciana, ni extremeña. És la nacionalitat castellana o espanyola [...] Quan no hi ha llengua diferent, què significa llibertat de llengua? [...]. La regió és folklore, no pas ànima ni personalitat política. Hi

7. Tanmateix, la llengua no podia vindicar-se sola. Aquests intel·lectuals es fan responsables de la vehiculació de l'idioma per tal de garantir-ne l'existència. Aquest és el parer que Antoni Rovira i Virgili exposa en una carta adreçada el 25 de novembre de 1947 a Amadeu Hurtado: «Europa i el món tenen prou escriptors per a sostenir els temes europeus i mundials, i es poden ben passar de mi, mentre que Catalunya necessita tots els catalans per a la feina nacional, que no farà ningú si no la fem nosaltres. La meva passió per la pàtria, víctima d'una reiterada dissort històrica que no es mereix, ha estat i és el flam de la meua vida. No me'n penedeixo, ans bé me n'enorgulleixo» (ROVIRA I VIRGILI, 2002: 674).

LLENGUA, USOS I PENSAMENTS EN LA PREMSA CLANDESTINA:
QUADERNS D'ESTUDIS POLÍTICS, ECONÒMICS I SOCIALS

ha una Castella unificada per la llengua, la història, la cultura, l'esperit i la voluntat, i a nosaltres ens toca de reconèixer aquest fet i de facilitar el seu engranatge amb la realitat catalana diferent (núm. 6, juny de 1945, p. 20).

El Grup d'Estudis Polítics, fidel a la perpetuació de la llengua com a mite col·lectiu, es mostraria curós en el respecte pels elements de codificació lingüística. D'aquesta manera, repetirien a tots els exemplars el següent advertiment: «Per no disposar dels accents greu i agut sobre les lletres i/o/u, hem decidit substituir aquests signes ortogràfics per l'accent circumflex. Esperem que els nostres lectors voldran excusar aquesta deficiència obligada per les circumstàncies».

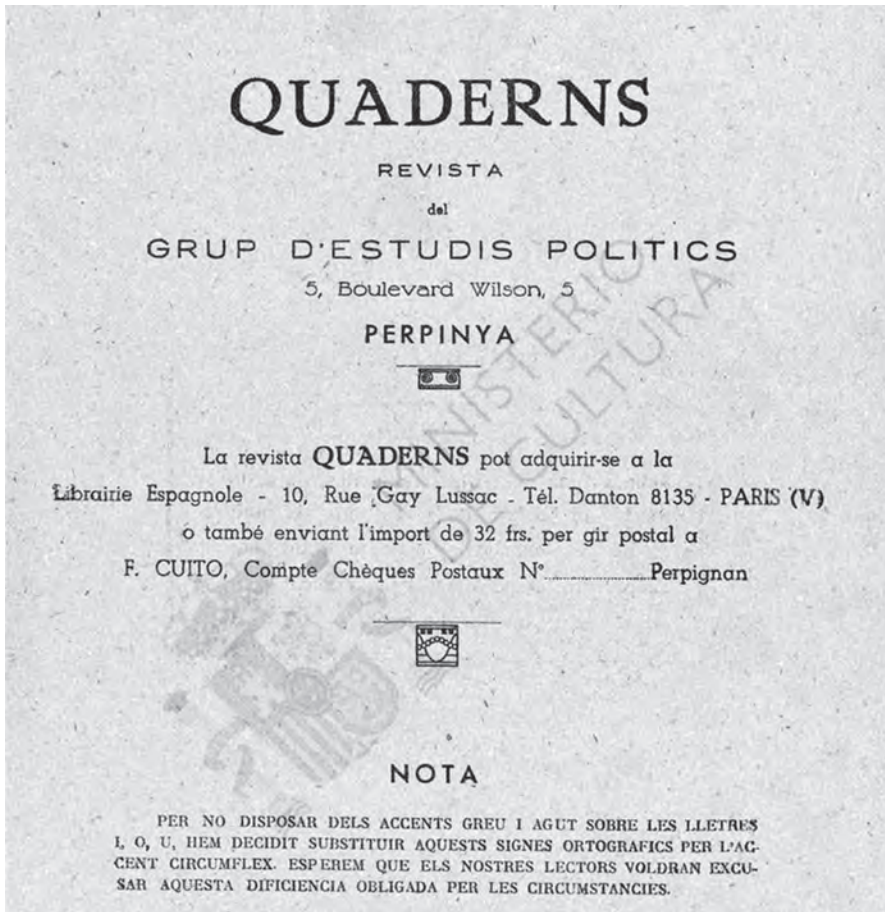

Fig. 3. Revers de la portada, número 1 (gener de 1945).

La consciència simbòlica de la normativització lingüística impulsaria *Quaderns* a retreure a altres revistes llur descurança. A l'article «Al marge del *Quaderns de l'Exili de Mèxic*. Els camins de Catalunya», Rafael Tasis acusava les revistes que es permetien incórrer en la interferència lingüística: «Les publicacions catalanes a l'exili pateixen, en llur gran majoria, d'una lamentable i imperdonable anarquia lingüística i ortogràfica. Castellanismes i gal·licismes hi pul·lulen, i el sentit de les frases és sovint enterbolit per les giragonses d'una construcció artificial i forastera» (núm. 10, octubre de 1945, p. 1).

Pel que fa a altres elements simbòlics com ara els límits de la mateixa nació, els estatutaris polemitzaren amb les tesis sobiranistes. Mentre que els primers se cenyien a la Catalunya política, els segons propugnaven la Catalunya extensa. En l'article anteriorment citat, Rafael Tasis adduïa l'argument de la desincronització política que en el Nou-cents es produí a les terres catalanes amb l'objectiu de qüestionar la viabilitat de les tesis sobiranistes:

S'avindran a reconèixer que parlem diversos dialectes d'una mateixa llengua catalana? O ens avindrem nosaltres a canviar-ne el nom i a ressuscitar l'apel·latiu fantasiós de llengua llemosina, grat al renaixentistes? Renunciarà Barcelona a la seva secular capitalitat i ens posarem tots d'acord per fer de Tortosa, per exemple, centre geogràfic i estratègic dels Països, la capital? (núm. 10, octubre de 1945, p. 3).

En darrer terme, el glotònim *català* per designar el conjunt de la comunitat de parla no tindria cabuda entre aquests liberals, els quals preferirien l'ús sintagmàtic dels termes «Països de llengua catalana» o «Terres de parla catalana» per anomenar tal realitat.

5. CONCLUSIONS

En publicar la revista entre el 1945 i el 1947, els editors de *Quaderns* pretenien amb l'exercici periodístic convertir-se en el corrent d'opinió autoritzat que hauria de sustentar el govern, un cop es restituís la llibertat a Catalunya talment com l'acabatall de la Segona Guerra Mundial prometia per a Europa.

La revista objecte d'estudi es gestava al voltant de la ideologia liberal del Grup d'Estudis Polítics, els quals es nodririen d'una plantilla considerable de

col·laboradors tant afins com, també, d'altres formacions polítiques. L'objectiu d'aquesta formació era esdevenir la plataforma intel·lectual de referència sobre la qual bastir el discurs de la Catalunya alliberada del franquisme. En aquesta narrativa de reconstrucció nacional, la llengua catalana representaria el símbol de cohesió grupal per excel·lència, al dictat dels postulats lingüístics del Romanticisme. Així, entre les pàgines de *Quaderns*, l'idioma hi figuraria com la víctima nominal del genocidi franquista, la destrucció del qual hauria significat la mort de l'ànima col·lectiva catalana.

Quaderns és un producte a l'exili de les idees forjades al llarg del primer quart del Nou-cents, en què el catalanisme polític del Principat de Catalunya marcà la simbologia d'una comunitat lingüística. Precisament, les disputes dialèctiques entre legalistes i sobiranistes, presents a la publicació objecte d'estudi, posen de manifest, també, la discrepància de parers a l'entorn dels conceptes *nació política* i *nació cultural*. Així, mentre que els primers distingirien tots dos termes, els sobiranistes es decantarien per aglutinar-los.

BIBLIOGRAFIA

- ARTIGUES, Antoni; CALAFAT, Rosa (1998). *Ecologia lingüística*. Barcelona: La Busca edicions.
- BARCARDÍ, Montserrat; FOGUET, Francesc. «Teoria de l'exili». A: TÀSIS, Rafael (2012). *Les raons de l'exili*. Valls: Cossetània, p. 5-40.
- BOIX, Emili; VILA, Francesc X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- CAPDEVILA, Maria. «Introducció». A: ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Cartes de l'exili (1939-1949)* (2002). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 5-29.
- FERRANDO, Antoni; NICOLÀS, Miquel (2011). *Història de la llengua catalana*. Barcelona: Editorial UOC.
- FIGUERES, Josep M. (2019). *Resistència. La premsa en català, censura i repressió*. Barcelona: Editorial Base.
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni (2002). *Cartes a l'exili (1939-1949)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2016). *L'Estat català: Estudi de dret públic*. Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili.

- SAFONT, Joan (2013). «Els “Quaderns” de Perpinyà, la darrera temptativa intel·lectual del catalanisme liberal a l'exili». *Serra d'Or*, núm. 642, p. 17-21.
- SOLÉ I SABATÉ, Josep M.; VILLARROYA, Joan (1993). *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes (1936-1975)*. Barcelona: Curial.
- VILANOVA, Francesc (1997a). «L'exili i l'oblit». A: RIQUER, Borja [dir.] (1995-1997). *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans*. Vol. X. Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana, p. 84-87.
- (1997b). «Les primeres revistes d'exili». A: RIQUER, Borja [dir.] (1995-1997). *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans*. Vol. X. Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana, p. 88-93.